

OCET (717) *sb m*

o oraz e jasne.

sg *N* ocet (39). ◇ *G* octu (168), octa (3); octu : octa *FalZioł* (121:3; I 32a, II 12b, IV 28d. ◇ *A* ocet (46). ◇ *I* octem (322); -em (82), -(e)m (240). ◇ *L* occie (138). ◇ *pl* *A* octy (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

Produkt fermentacji octowej wina, często z domieszką innych substancji, używany w dietetyce, lecznictwie i kosmetyce; acetum Mymer¹, Murm, Vulg, Mącz, Calep, Cn; posca Mącz, Calep, Cn; oxos Mącz (717) : Chcąc łwe goście dobrze wczćić: Ezop im przyniołł ięzyki/ Z octem/ z pieprzem/ y z gwoździki BierEz D; Murm 164; Mymer¹ 28v; przylawłszy łpięć łżek oczta [...] á potym przecedziwłszy oczukruy á piy poranu y wieczor FalZioł I 32a; Oczet łtarim ludziem barzo iełt niepożyteczny FalZioł II 18d; otręby pszeniczne z ocztem vwarzone/ trąd leczą. FalZioł III 25b; gdzie ofła wkałfi. Też emplałtr z miodu, z ocztha y z foli/ iełt dobri na to FalZioł IV 28d; Riby z wod ciekących [...] á zwłalzcza w oczcie przyprawione, łą dobre FalZioł V 64, I 2d [2 r.], 3d [2 r.], 4b, 6c, 11b (324); gdi kto chce oceth wczćinić mułfi gi tam chować gdzie bywa czałm [!] ciepł czałem chłod GlabGad K5v, G2, H7v, I5, I6 [2 r.], K6; RejRozpr H2v; Iáko gdy ocet zębom/ dym oczom łzkodliwy/ Ták też wiele zálzkodzi/ gdy poeł leniwy. BielKom B7v; GliczKsiąż F8, F8v; GroicPorz iiv; WyprKr 117; gdy kowano z żelázá rołpalonego pieniądze/ kazał [Likurgus] ie gáłić w ocćie BielKron 272, 53, 126v, 435; Cerrussa, Bleywás/ którym też złotnicy łrebro prziprawuyą z ołowu y octu to czinią Mącz 50b, 2c [2 r.], 184d, 271d (12); Zołądek potwierdzáią/ Iábłká kwaśne/ Rozynki/ Oliwki [...] Piołyn/ Aloe/ ocet. SienLek 9; Ná zágorzeline Krwawnik z octem tłuczony/ ná łkronie przywijay. SienLek 51v; Ale ná inny ból żył/ koźie bobki/ w ocćie á w miedzie warz/ á przykłáday SienLek 143v; pod miárą námielzay/ octu oliwy/ miodu/ á tym ładno pomazuy SienLek 180, 2v, 5v, 9v, 12, 15v (161); piłzą o iednym krolu co gi zwano Pelopidás/ iż ná káždym fełcie kazał łobie záwždy przynieść łklenicę octu y wypil ią. RejZwierc 74, 111v, 242v; BudBib Ruth 2/13; CzechRozm 262; choremu trzebá [...] łkroni obłóżyć wódką róžaną/ grzybieniową/ z trochą octu Oczko 31v, 23v; NiemObr 139 [2 r.]; Calep 15a, 824b; Octy winne/ miodowe/ piwne/ ágrełty/ to rołkázowác dołtátkiem czćinić: y przypominác kiedy to dźiáłác. GostGosp 130, 24, 54 [2 r.], 132.

Przysłowie: ábo iáko łię z winá dobrego częłto łłtawa ofłtry ocet CzechEp 212.

W porównaniu (1): Wezmi wody w ktorey kapułte kwalzą (będzie iakoby oczet) FalZioł V 108.

Zwroty: »octem kwacić« (1): A gdy niektorą potrawę małz kwalno wczćinić/ tedy nie telko záwždy ocztem kwacić, ale też kwalnem winem FalZioł V 61v.

»na ocet obrocić« (1): z nayłepzego z nayłłodzgo winá/ gdy ye ná oceth obrociłz/ naykwálniejszy/ naymocniejszy ocet będzie. GórnDworz I.

»octem pokropić (a. kropić, a. pokrapiać, a. skropić)« [szyk zmienny] (7): ty włzytki zioła zliekay poki iełzcze zielone/ łkrop ie ocztem winnem/ á day mu thak łtać przez nocz FalZioł V 70v, V 62; SienLek 101, 131v; Zákrápiay częłto wodą/ by łie nie kurzyłó/ Chcełzli też octem kropić by łie łtanowilo. BielSat N3; thákże koprem włółkim trołzkę przetłukłzy przetrzłłć á octem pokrapiać/ á łolą thez troche przeláłć [ćwikłę] RejZwierc 110v; BielSjem 39.

»przyprawić, zaprawić octem« [szyk zmienny] (2:1): *FalZioł* I 23b, 133a; Oycowye wyedzyeć máyą iż potrzebá aby ták miłowáli fwe [...] dzyeci [...] myędzy łáfkę też myéłfali nyeco kárności/ thák yáko zwykli czynić kuchárze/ ktorzy podczas potráwy flodkye zálewáyą y záprawyáyą octem *GliczKsiqz* F8.

Wyrażenia: »ocet mocny« [szyk 11:8] (19): Piretrum w oczcie mocnym vwarzone/ tym zęby płocz wycieraiącz: vmacznia. *FalZioł* V 80v, I 67a, 91b, 133b, 145b, III 30d (16); wżyftko miáلكو vtłucz/ á roftworz wodą rożaná/ w kthorą małz wlać octu mocnego nápoły/ s tegoż plałtr vczyń *SienLek* 86, 124v; *Górndworz* I.

»ocet rożany« (5): Na podogrę. Wezmi wodki pńinkowey/ rozchodnikowey/ oboygá po funcie/ ocztu rożanego z apteki/ iednę vnciją *FalZioł* V 93v, II 20b, c, V 93v, 110.

»silny ocet« [szyk 9:2] (11): zetrzy pijawkę ze krwią żieloney żáby w sílnym ocćie/ á tym pomázuy gdźies ofkubł. *SienLek* 46v; iuchá w ktorey wrzał Izop y polná miętká [...] bárzo dycháwicę odgania á oceth też sílny pijąc. *SienLek* 85v, 47, 48, 54v, 73, 76 (11).

»ocet twardy« [szyk 8:3] (11): weźmi główek czołńku zedwádziesięciá á vwierć ie z octem twárdym/ [...] przeciw śledźionie ná słábiznę przyłóž. *SienLek* 95, 73, 75, 97v, 115v, 129 (11).

»ocet winny« [szyk 21:7] (28): ruta ftłuczona á z ocztem winnem zmieszana/ na czoło y nos wpufzczona/ mocnie krew ftanowi. *FalZioł* V 79, I 9c, 72c, 82b, 109d, 120c (24); Ani winnego octu [*acetum ex vino*]/ áni z żadne^{go} ine^{go} ktoregokołwiek [i] napoiu/ áni cokolwiek z gron wycífkáią/ będą pijali *Leop Num* 6/2; *SienLek* 56v, 73; wźiáwłzy wódky różánéy/ borakowéy/ częścí równé/ octu winnégo trochę przydávłzy: mázáć/ témiž wódkámi y fkróni iefli biją. *Oczko* 31.

Szereg: »wino albo (a, i) ocet« [szyk 20:7] (27): Czále Iaie vpalonę z winem albo z ocztem wypiwłzy/ wżythkię ciekáčzki záftanawia. *FalZioł* IV 20b; Mięło pieczyfte: w mor/ winem albo ocztem polane á tak pożywane, ieft vżytecznieyfze. *FalZioł* V 64, I 97a, IV 5b, 21c, 59b, V 42 (10); *GlabGad* G2; Flałze malé czenowe pul: garnczowe do wyna, i do ocztu *WyprKr* 120; weźmi korzeń Pokrzywny/ á wypłocz go w troiey wodźie/ po czwártý kroć/ vpłocz go Winem/ álbo octem *SienLek* 76v; warz w ocćie z Winem bukwicę á onę iuchę piy/ záftánowić biegunkę *SienLek* 101v, 56v, 76v [2 r.], 98 [2 r.], 102, 102v (15).

a. W opisie męki *Chrystusa* (51) : Nátrzáłáli fię też z niego y drabi/ przyftępuiącz/ y ocet mu podáiąć/ y mowiąc: Iefliś ty ieft krol Zydwólki/ wybaw fámeo siebie. *LatHar* 725, 522, 701, 713, 735 [2 r.], 736; ieden z nich/ wźiáwłzy gębkę nápełnił ią octem/ y włóżył ná trćinę/ y dáwał mu pić. *WujNT Matth* 27/48; Nágráwáli go też y żołnierze przychodząc/ á ocet mu podáiąć [*milites accedentes et acetum offerentes*] *WujNT Luc* 23/36, *Mar* 15/36, s. 379, *Ioann* 19/29 [2 r.], 30.

Zwrot: »octem (na-)poić, napawać, napojenie« [szyk zmienny] (16:6): *OpecŻyw* 146, 150, 161; Y dali na pokarm moy żołć/ á w pragnieniu moiem napawali mie ocztem. *TarDuch* A7; *RejPs* 100; *LubPs* Q [2 r.]; *HistRzym* 102; *BudBib* I 306v; *KochPs* 101; *ArtKanc* D10, D19v, E9v; Dla nas poionés octem/ áby mdłóści moie/ Swe pośilenie bráły/ y moc/ w trwogi fwoie. *GrabowSet* P4v; *LatHar* 266, 275, 278, 280, 488, 586, 612; *WujNT* 181.

Szereg: »ocet i (a) żołć; ocet z żołcią« [szyk 15:14] (18:11): *BierRaj* 22; *OpecŻyw* [79]v, 146, 149, 150, 161; Tako panie Iezu Krífte mnie raczy wyzwolić przez fwięte dobrodzieyftwa twoie/ [...] Przez Włócznię/ przez cierniową koronę/ przez picie żołci y ocztu *TarDuch* D4v, C6; *RejPs* 100, 101;

MurzNT 128v; *LubPs Q marg*; *HistRzym* 102; *BudNT Matth* 27/34; *ArtKanc* D19v, E9v; O Pánie Iezu Chryſte/ chwałęc dáię ná krzyżu zránionemu/ żołąćią y octem nápoionemu *LatHar* 280, 259, 266, 278, 296, 309 (9); *WujNT* 118 *marg*; Potym záwołał: Pragnę. Oni do vřt iego Podáli ocet z żołąćią: lecz pić niechćiał tego. *SiebRozmyřl* H4v, E, K.

DDJ